

TÜRKİYE'DE DEVLET KAPİTALİZMİ UYGULAMASININ İLK YILLARINDA TARIM BURJUVAZİSİNİN DURUMU (1932-1934)

Doç. Dr. Uğur Selçuk AKALIN*

ABSTRACT

In Turkish Economy literature, it is accustomed to evaluate State Capitalism (Statism) practices and developments as towards to industrial bourgeoisie. However, this is not the whole case. As the foundation of the Turkish Republic hadn't been developed on a class basis, which is the necessary condition for lasting existence of a state, the cadres of the Republic had been left no choice but impose economic policy considerations for interests of agricultural bourgeoisie's as well. Nevertheless, these economic policy implementations, in the interest of industrial and agricultural bourgeoisie had been taken at the expense of Turkish proletariat in advance.

Key Words: State Capitalism; Turkish Economy; Political Economy; Economic Policy

GİRİŞ

Türkiye'de Temmuz 1932 tarihinden itibaren ilk bir hafta içinde çıkarılan 8 kanunla¹ birlikte gündeme gelen devlet kapitalizmi² uygulamasının sadece ve sadece burjuvazinin belli bir katmanına yani sanayi burjuvazisine yönelik olarak işletildiği

* T. C. Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ 2 Temmuz 1932 tarih ve 2054 sayılı **Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi**, 3 Temmuz 1932 tarih ve 2056 sayılı **Hükümetçe Ziraat Bankasına Mübalağa Ettirilecek Buğday Hakkında**, 3 Temmuz 1932 tarih ve 2054 sayılı **Devlet Sanayi Ofisi Kuruluşu**, 3 Temmuz 1932 tarih ve 2059 sayılı **Menkul Kıymetler ve Kambiyo Hakkındaki Kanuna Müzeyyel Kanun**, 3 Temmuz 1932 tarih ve 2061 sayılı **Türkiye'de Afyon Yetiştiriciler Satış Birliği Hakkında**, 3 Temmuz 1932 tarih ve 2062 sayılı **T.C. Merkez Bankası Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair**, 7 Temmuz 1932 tarih ve 2064 sayılı **Sanayi Kredi Bankası Kuruluşu**, 9 Temmuz 1932 tarih ve 2068 sayılı **Türkiye İskele ve Limanları Arasında Posta Seferleri Hizmetinin Devlet İdaresine Alınmasına Dair Kanunlardır**,

² Bundan böyle konuya ilişkin literatüre uygun bir biçimde devletçilik kavramı kullanılacaktır.

yönünde yaygın bir düşüncenin ortaya çıkmasına yardımcı olacak çok somut bir gelişmeden söz edilebilir. Böylesi bir düşünce çerçevesinde yapılan yorum ve değerlendirmeler, dönemde başta yaklaşık 100'e yakın Kamu İktisadî Teşebbüsü'nün kurulmasından ve sanayi sektöründe faaliyet gösteren özel girişimciye yönelik olarak gerçekleştirilen çeşitli kanun ve uygulamalarla ilgili gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yapılan analizlerin dayandığı temel hareket noktası da budur. Bir başka deyişle, devletin sanayi burjuvazisinin çıkarlarına yönelik olarak politika uygulamasına karşılık, sanki tarım burjuvazisinin ve onun çıkarlarının lehine politika geliştirmemiş olduğu gibi yani tarım burjuvazisinin çıkarlarını göz adı ediyormuş gibi bir izlenim yaratılır. Daha açıkçası, döneme ilişkin olarak yapılan analizler, kapitalizmi ve dolayısıyla kapitalist gelişme çizgisini benimseyen Cumhuriyet'in kurucularının ve yöneticilerinin yaklaşımlarının ve izledikleri iktisadî politikaların, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığının devamlılığı açısından devletin sanayi burjuvazisine dayandırılarak sürdürüleceği ve dolayısıyla da tarım burjuvazisine sırt çevrildiği biçiminde anlaşılacak düşüncelerin ön plâna çıkmasına neden olmaktadır.

Oysaki devletçilik politikası ve uygulamasının ilk yılları daha dikkatli incelendiğinde çıkarılan kanunların ve bu çerçevede başlatılan uygulamaların hiç de bu durumu yansıtmadığı görülecektir. Tabii ki, gündeme getirilen devletçilik politikası ve uygulamaları sanayi burjuvazisinin çıkarlarına hizmet edecek nitelikte işletilmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Bunu yadsımıyoruz. Ancak, tarım burjuvazisinin devletçilik politikası çerçevesinde nemalandırılmamış olduğuna dair de tek bir delilden söz etme imkânımız yoktur. Yani dönemde meydana gelen gelişmelerin tam da yukarıda yapıldığı belirtilen değerlendirmelerin aksi bir görüntü sergilediği görülür. Daha açık ifadelerle belirtmek gerekirse, devlet aygıtı henüz daha tam olarak tarım burjuvazisinin varlığını göz ardı edecek ya da burjuvazinin bu katmanına sırt çevirecek kadar güç sahibi değildir. Dolayısıyla, bu makalede, devletçilik politikasının yürürlüğe konduğu ilk yıllarda tarım burjuvazisine yönelik uygulamaları değerlendirilecektir.

1. Kuruluş Yılları ve Tarım Burjuvazisine Yönelik Uygulamalar

1932-1934 yılları arasında tarım burjuvazisine yönelik olarak uygulanan iktisadî politikaların analizine geçmeden bir hususa açıklık getirmek yararlı olacaktır. Öncelikle bir nokta kesinlikle hatırdan çıkarılmamalıdır. Toplumsal yaşamda meydana gelen olayları ve gelişmeleri pür iktisadî ilişkiler çerçevesinde ele alıp incelemek, yaşanan olayları ve gelişmeleri saptırma ya da gözden uzak tutma amacına hizmet etmekten başkaca bir işe yaramaz. Bu tür bir yaklaşım biçimini benimseyenler ve analize girişenler burjuva iktisatçılardır. Bu iktisatçılar, toplumsal yaşamda meydana gelen olayları ve gelişmeleri iktisadî-tekniik ilişkiler çerçevesinde ele alırlar. Oysaki toplumsal olaylar ve dolayısıyla gelişmeler, iktisadî düşünüş, mantık ve gerekçeler kadar, siyasî düşünüş, mantık ve gerekçelerden de kaynaklanır. Dolayısıyla

la,iktisat ve siyaset, tam da birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, burjuvazinin iktidarını sürdürebilmesi imkânının, iktisadî gücünü korumasının yanı sıra bu gücünü giderek daha da artırmasıyla yakından ilişkili olduğu görülür. Özellikle kapitalistleşme sürecinin önemli bir evresi olan sanayileşme sürecinden söz ediyorsak, sanayi burjuvazisinin gücünü koruyup daha da geliştirebilmesi imkânının ancak ve ancak tarım burjuvazisinin varlığıyla ve dolayısıyla tarım sektöründe meydana gelecek gelişmelerle yakından ilgili olduğu ve mümkün hale gelebildiği gerçeği ortaya çıkar. Bu husus iktisat yazınında özellikle tarımdan sermayeye kaynak aktarımı başlığı altında ele alınan teorik yaklaşımın tam da kendisidir. Böylece, sanayi burjuvazisi bu süreç boyunca elindeki sermayeyle tarım kesiminin modernizasyonunu sağlayacaktır. Bunun yanısıra, tarımda kapitalistleşme sürecini hızlandırarak miras olarak kalan feodal yapıyı ortadan kaldırıp tarımdan elde edilen artı değerini kendine doğru yönlendirmesi hususunda da çaba gösterecektir. Sanayi burjuvazisinin bu süreci işletirken temelde kullandığı araçlar, özellikle tarım sektörü için gerekli pazar imkânlarının sağlanması ve geliştirilmesi ve tarım sektörünün üretim gerçekleşmesinin sağlanması yolunda gerekli finansman ihtiyacının karşılanması olarak kendini gösterecektir. 1932 yılından itibaren görülen gelişmeler de bu çerçevede ortaya çıkmış ve devam etmiştir. Bunun ötesinde, Türkiye’de sanayi burjuvazisinin siyasî ve iktisadî gücünü koruyup daha da geliştirebilmesi konusunda tarım burjuvazisiyle başlattığı dayanışmanın ya da daha doğrusu tarım burjuvazisini, sahip olmak istediği siyasî ve iktisadî gücü elde etmede payanda olarak kullanmasına neden olan ve dikkatle ele alınması gereken bir başka husus daha vardır. Bu husus ise, öncelikle mücadelenin içinde başından itibaren yer alan ve mücadelenin gidişatında göz ardı edilemez desteği olan işçi sınıfının, Cumhuriyet’in kurucu ve yöneticileri tarafından Cumhuriyet’in ilânından sonra aşama aşama yeni oluşturulan yapılanmanın dışında tutulması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu temelde, işçi sınıfının ve onun destekleyicisi durumundaki geniş emekçi kitlelerin varlığı ve topyekûn bu kitlenin mücadele azmini yitirmeden varlığını koruması ve sürdürmesi, Cumhuriyet’in kurucu ve yöneticileri arasında tedirginliğe yol açmıştır. Bu tedirginlik, ülkedeki tek parti ve dolayısıyla iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) genel sekreteri yani partinin ikinci adamı olan Recep Peker tarafından dolaylı olarak sosyalizme yönelik saldırılarda bulunularak açıkça ortaya çıkmaktadır. Peker şöyle demektedir:

Sosyalizmin gayesi, işçiyi patrona, kendisini fakir farzeden ve zenginlerin sosyal hayat için düşman olduğuna inandırılan kimseleri burjuvalara saldırtmaktır. Bu kavga sosyalizm hiçbir anlaşmayı ve uyuşmazlığı kabul etmez. Bu kavga bütün bir karşı cephe vurulup yere serilecek bunun enkazı üzerinde işçi sınıfının hakimiyeti kurulana kadar, sona kadar devam edecektir. Eğer herhangi bir sosya-

*list uyuşmaktan bahsetmişse, bu, muhakkak, o gün için karşısında kuvvetli hissettiği hasmının tazyikini azaltmak içindir*³.

Peker daha sonra, sosyalizmin temel kaynağının işçi sınıfının varlığı olduğu hatırlatması yaparak duyulan tedirginliği oldukça somut bir biçimde sergilemektedir. Peker'in vurgusu şöyledir:

*Sosyalizmin kolayca genişlemesinin bir başka esaslı sebebi de bu siyasal varlığa giren insanların özünü teşkil eden yığınların işçiler olmasıdır*⁴.

Bunun ötesinde, CHP genel sekreteri yine ülkedeki işçi sınıfını devlet için tehdit ve tehlike unsuru olarak hedef gösterip, bu yolla da sosyalizme karşı durmada ulusal birliğe atıf yaparak, bu tedirginliği başka bir tarzda da sergilemektedir. Peker şöyle devam etmekte ve sözlerini şu şekilde tamamlamaktadır:

*Arkadaşlar, inkılâp ve istiklâli sayılı ders saatlerine sığdırabilecek çerçevede gördük. Şimdi çok önemli saydığım mefhumlardan birini daha söyleyeceğim: Bu, içinde yaşadığımız yüzyılda, bütün bu aziz varlıkları kurtarıp koruyabilmek için en gerekli bir şarttır; bu, ulusal birliktir. Ulusal birlik demek, akli ve şuuru yerinde olan, biri ötekini tamamlayan ve seven, biri ötekinin hakkını ve şerefini kollayan yurttaşların birliği ve beraberliğidir. Bu olmazsa inkılâbın istiklâlin koruyucusu olan büyük kütle yok demektir. Bizi dağıtmak isteyenler, inan ve bilgilerimizin olgunluğundan, ümitlerini kesince, içimize ve aramıza ayrılığın zehrini saklamaya teşebbüs ederler. Onun için ulusal birliği, bugünkü Türk varlığına dayanak olan inkılâp ve istiklâlin yanında üçüncü bir mefhum olarak tanıyacak ve Türk varlığının bu üç kutsal sütun üzerinde istikbâlin yüce göklerinde yükseleceğini nesilden nesile anlatacağız*⁵.

Recep Peker'in 1934-1935 akademik yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ve İstanbul Üniversitesi'nde İnkılâp Dersleri'nde okuttuğu kitaptan alınan bu ifadeler, yukarıda da belirtildiği gibi Peker'in iktidar partisinin ikinci adamı olması nedeniyle, devletin resmî görüşü olarak sosyalizme bakış açısını ve duyduğu tedirginliği dile getirmesi olarak değerlendirilmesi gereği kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Devletin varlığını sürdürebilmesi için, sınıf temeline dayalı olarak kurulmuş olması gereği vardır. Oysaki yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti herhangi bir sınıf temeline dayanmamaktadır⁶. Bunun ötesinde, Cumhuriyet'in kurucuları ve

³ Recep Peker, *İnkılâp Dersleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1984, s. 44,

⁴ a.g.e., s. 42,

⁵ a.g.e., s. 107,

⁶ Böyle demekle, sınıfsız bir toplum inşasının gerçekleştirilmiş olduğunu kastetmiyoruz. Söylemek istediğimiz, iktidarın tek bir sınıfın egemenliğinde olmadığını vurgulamaktır.

yöneticileri kapitalist gelişme çizgisini benimsemiş ve hızlı bir sanayileşme ve dolayısıyla kalkınma süreci hedefini önlerine koymuşlardır. Ancak, kuruluşun 9 yıl sonra 1932 yılına gelindiğinde dahi rejime yönelik tehdit olarak algılanan gelişmeler hâla sıcaklığını korumaktadır. Devlet, kapitalist gelişme açısından hızlı bir sanayileşme sürecini hedeflemesi nedeniyle elindeki tüm imkânları sanayi burjuvazisine yöneltmesi gerekirken, algılanan tehditler nedeniyle, kuruluşun önce verilen mücadeledeki desteği tartışmalı dahi olsa, tarım burjuvazisinin, 1932 yılından itibaren uygulamaya sokulan politikaların nimetlerinden yararlanmasını, devletin sınıfsal bir temele dayanması açısından sağlamak durumunda kalmıştır. Kısaca, devlet işçi sınıfına karşı, tarım, ticaret ve sanayi burjuvazisiyle işbirliği imkânlarını aramış ve bu imkânları her fırsatta değerlendirmiştir.

Bu kısa değerlendirmeden sonra, dönemde tarım burjuvazisine yönelik olarak uygulamaya sokulan iktisadî politikaların ne olduğuna bir bakalım. Temmuz 1932 tarihinden itibaren uygulamaya sokulan devletçilik politikasından sadece sanayi burjuvazisinin yararlandığı düşünüşü, kesinlikle eksik ve gelişmeleri saptırmaya yönelik bir değerlendirme niteliğindedir. Dönemde uygulanan iktisadî politikalarından sanayi burjuvazisinin yanı sıra yine yukarıda belirtilen yani rejime tehdit olarak algılanan gelişmeler çerçevesinde güvenilecek tek güç olması açısından tarım burjuvazisinin de yararlandığının/yararlandırıldığının vurgulanması ve bunun somut gerekçelerinin ortaya konması gerekmektedir. 1932 yılı sonrası gelişmeleri ele almadan önce önemli bir hususu vurgulamak gerekir.

Öncelikle şunu belirtelim ki, 1925 yılında işçi sınıfı ve Kürt hareketiyle hesaplaşmaya giren Cumhuriyet rejimi, kurulan yeni Cumhuriyet'in devamlılığı açısından sınıf desteğine ihtiyaç duymuştur. Zira sınıf temeline dayanmadan ortaya çıkan yapılanmaların uzun soluklu olması beklenemez ve hiçbir zaman da uzun soluklu olmamıştır. Dolayısıyla, sınıfsal açıdan sağlanan destek, 1925 yılının başından itibaren devlet ve tarım burjuvazisi arasında gerçekleştirilen ittifakla sağlanmıştır. Tarım burjuvazisinden desteğin sağlanması yolunda atılan en önemli adım, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan şer'î ve gayrî safi tarımsal hasıllardan aynı ya da nakdî olarak alınan bir tarımsal vergi olan âşâr'ın, tam da işçi sınıfı ve Kürt hareketlerinin başladığı ve ivme kazandığı günlerde tümüyle yürürlükten kaldırılarak atılmasıdır⁷. Söz konusu verginin kaldırılmasıyla da devlet tarımda sermaye birikiminin sağlanması için gerekli olan yollardan bir tanesinin önünü açmış ve köylü nüfus üzerinde tartışmasız güç sahibi olan tarım burjuvazisini kendi yanına çekmeyi başarmıştır.

⁷ Âşâr vergisi 17 Şubat 1925 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.

17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen Medenî Kanun'la birlikte ise, toprakta özel mülkiyet yapısının hukukî temellere dayandırılması sağlanarak, kapitalist hukuk hükümleri işletilmeye başlanmıştır. Böylece, tarım burjuvazisinin köylerdeki hâkimiyeti teminat altına alınmış ve tarımsal alanların mülkiyeti, tarım burjuvazisinin lehine olacak biçimde pekiştirilmiştir. Bir başka deyişle, Medenî Kanun'la birlikte, tarımda özel mülkiyet hakkı güvence altına alınıp, kamuya ait toprakların tarım burjuvazisine geçmesiyle ilgili hükümler getirilmiştir⁸. Bunun yanı sıra yine tarım burjuvazisinin desteğinin devamlılığını sağlamak üzere az önce belirtilen ve tarım burjuvazisine yönelik olarak uygulamaya sokulanlara ek olarak, 2 Şubat 1926 tarihinde *Ziraat Makinelerinde ve Ziraatte Kullanılan Mevadî Müstâile ve Muharrike ile Müstahzeratı Kimyeviye'nin Rüsümü Hakkında Tazminat* adı altında bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte tarımsal araçlarda kullanılan yakıtlar, tarımsal üretimde kullanılan gübre ve tarımsal mücadele araçları gibi kimyasal girdiler gümrük ve tüketim vergilerinden muaf tutulmuştur⁹. Ayrıca, tarım makineleriyle 200 dönümden fazla ekim yapanlara ödül konulmuş yani makineli tarımın özendirilmesi hedeflenmiştir¹⁰. Zira Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke tarımsal üretim araçlarında geriliğin yaşandığı ileri sürülmekte ve bu durum makineleşmeyle ilgili gerçekleşen uygulamalara gerekçe olarak kullanılmaktadır. Tabii ki bu gerekçe doğrudur. Ancak, uygulamadan yararlananların tarım burjuvazisi olduğu göz önüne alınırsa, ileri sürülen gerekçenin zayıflığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ileri sürülen gerekçe temelinde tarımda makineleşmeyi özendirecek düzenlemelere gidilerek, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın sonlarına doğru Akdeniz ve Ege Bölgelerinde yoğun makine kullanan yörelere yönelik olarak başlatılan uygulamalara Cumhuriyet Döneminde de devam edilmiş ve tarım burjuvazisinin lehine olacak adımlar atılmıştır. Bu konuda üç uygulama gözlemlenmektedir. Bunlardan ilki, genel olarak büyük çiftçiler ile makine kullanan tarım burjuvazisinin yardımcılarının askerlikte muaf tutulması; ikincisi, makinelerde kullanılan akaryakıtta ve kimyevi girdilere gümrük muafiyeti uygulanması ve sonuncusuda, Hükümet malı traktörlerin tarım burjuvazi-

⁸ Daha ayrıntılı bilgi için, 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen ve 4 Mart 1926 tarih ve 339 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Türk Kanunu Medenisi'nin Aynı Haklar başlığı altında düzenlenen Dördüncü Kitabına bakınız,

<http://www.hukukcu.com/bilimsel/genelkanunlar/743.html>, (31 Ocak 2005),

⁹ Şevket Pamuk-Zafer Toprak, (Der.), *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara, Yurt Yayınları, 1988 içinde, İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: (Modernleşme Çabaları)", s. 84 ve ayrıca daha geniş bilgi için bkz., İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Bunalımında Türkiye'nin İktisadî Politika Arayışları*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1977, s. 189,

¹⁰ Y. N. Rozaliev, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1920-1960)*, Ankara, Onur Yayınları, 1978, s. 26-27,

sine uygun koşullarda kiralanmasıdır¹¹. Ez cümle, bu Kanun da hiç şüphe yok ki tarım burjuvazisinin devletin yanında yer almasını ya da desteklenmesini sağlamak üzere çıkarılan ve uygulamaya sokulan bir hamleyi göstermektedir. Dolayısıyla, yukarıda verilen birçok örnekten de çıkarsanacağı gibi, âşar vergisinin kaldırılması da dâhil olmak üzere Meclis'çe çıkarılan bu kanunlar, tümüyle tarım burjuvazisinin lehine olan düzenlemeler olarak su yüzüne çıkmaktadır.

17 Şubat 1925 yılında kaldırılan âşar vergisinin bir yıl öncesine gidildiğinde, tarım sektörüne daha doğrusu tarım burjuvazisinin lehine olacak biçimde düşünülen uygulamaların iktisat dışı yapısını ve bu düşüncülerin hangi boyutlara ulaşmış olduğunu görmek hem mümkündür ve hem de oldukça şaşırtıcıdır. Öyle ki, 1924 yılında çıkarılan kanunda amaç, ortalama büyüklükteki çiftliklerin genişletilmesi olarak belirtilmiştir. Bunun ötesinde, Kanunun en önemli hükmü, belli koşullara uyan çiftçilerin askerlikten muaf tutulmasına ilişkindir. Bu koşullar ise,

- En az 500 dekar işleyen çiftçi ve iki yardımcısı, 500 dekardan fazla işleyen çiftçilerin işlediği her ek 250 dekar için bir yardımcısı;

- Traktör ve motorlu araç sahibi ve bunları kullanan çiftçiler için, iki makinist ve işlenen her 250 dekar için bir kişi;

- Tarımsal işlerle uğraşan şirketlerin idarecileri, muhasebecileri ve teknik personeli;

- En az 200 koyun ve keçi, 50 büyük baş hayvan veya at sahibi ile bunların yardımcıları;

- 1230 dekar zeytinlik sahibi veya 50 dekar bağ-bahçe sahibi;

- Tarım alet ve makinelerini tamir edecek belirli sayıdaki teknik eleman, olarak sıralanmıştır¹².

Dolayısıyla, daha önce belirtildiği üzere makineleşmeyi teşvik etmek ve askerlikten muafiyet için geliştirilen uygulamalar sadece tarım burjuvazisinin lehine uygulamalar olup, kimi iddialar gibi makineli tarımın teşviki ve tarım burjuvazisi ve sürü sahiplerinin teşvikinin bir arada ele alınması biçiminde değerlendirilecek bir husus değildir¹³.

¹¹ Oya Silier, *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1981, s. 19.

¹² E. Hirsch-A. Hirsch, "Changes in Agricultural Output Per Capita of Rural Population in Turkey", *Economic Development and Cultural Change*, July, 1963, Vol: XII, s. 392.

¹³ Silier, a.g.e., s. 19.

Aslına bakılırsa askerlikten muafiyete ilişkin görüş ve teklifler, daha mücadele sürecinde Meclis'te başlatılan, ancak sonuç alınamayan hamleler olduğu göz önüne alınmalıdır. Bunun en somut örneği, 24 Ekim 1920 tarihinde Meclis'te Maliye Bakanı Ferit Bey'in yaptığı konuşmadır. Maliye Bakanı Ferit Bey şöyle demektedir:

*Bendeniz ticaret vergisi diye bir kanun teklif ediyorum ve yüzde bir vergi istiyorum. Komisyon (Bütçe Komisyonu) bunu yüzde yarıma indiriyor. Harp kazançları vergisi diye bundan iki ay evvel bir şey teklif etmiştim, o iki aydır hâlâ encümente (Bütçe Komisyonunda) sürüldüğü halde bugün bin müşkilâtle bile daha encümenden çıkmış olmuyor. Bedeli nakdi hakkındaki bugünkü müzakere de malûm. Bedeli nakdi (bedel verenlerin askere alınmaması), obüstrüksiyon yapılarak (engelleme yapılarak) önüne geçiliyor ve bendeniz zannedersen, teklifin menedilmesine yine çalışılacaktır*¹⁴.

Sonuç, Meclis'ten bedeli nakdî ya da diğer adıyla Askerlik Vergisi Muafiyeti Kanunu olan ve Hükümetin hemen seferberliğe gidilemeyeceğini hesaba katarak, gelir sağlamak amacıyla bedel veren Türklerle Müslüman olmayanların altı ay askere alınmamasını öngören Kanun ilk aşamada Meclis'ten geçmemiştir. Söz konusu Kanunun belirtilen gelir elde etme amacı, bu verginin mükelleflerinin, sahip oldukları gelirleri açısından kimler olacağını aslında çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Daha açık ifadelerle söylemek gerekirse, bu vergiyi ödeyebilecek kişiler yani verginin mükellefleri doğal olarak zenginler olacaktır. Bu gerçekten hareketle, Kanunda belirtilen gelir elde etme amacının hiç de inandırıcı olmadığı ya da olamayacağı çok açık bir biçimde su yüzüne çıkmaktadır. **Bu bir.**

Bunun yanı sıra Meclis'teki görüşmeler sırasında yapılan konuşmalar oldukça dikkate değer görünmektedir. Tümüyle olmasa da bu konuşmaların bazı önemli bölümlerini aktarmak gereklidir. Konya Milletvekili Vehbi Bey konuşmasında şöyle demektedir:

*...zenginler bedel vermediğinde, acaba, o bedel verecek zenginlerden ekserisinin cepheye gideceğini mi zannediyorsunuz?...Bu bedel verecek zenginler yine gitmeyeceklerdir*¹⁵.

Manisa Milletvekili Vehbi Bey de konuşmaya şu şekilde katılmaktadır:

Efendim, bendeniz, memleket bu kadar felâket geçirdikten, bu kadar güç anlarda bulunduktan sonra da hâlâ Mecliste beldi nakdi alınsın mı, alınmasın mı müzakeresine hayret ediyorum. Memlekette kan vergisi alınması gerektiği bir zamanda, fakirlere siz gidin sınırlarda ölün; zenginlere de siz paranız dolayısıyla

¹⁴ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, Ankara, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1981, (Yapı ve Kredi Bankası'nın Atatürk'ün 100. Yılına Armağanı), s. 263,

¹⁵ a.g.e., s. 328,

gidin, kışın sobanızın başında rahat oturun demeyi hiçbir vicdanın kabul edeceğini zannetmem¹⁶.

Çorum Milletvekili Dursun Bey'in yaklaşımı ise şöyledir:

...Bedeli nakdi istisnasız kabul edilmelidir. Nasıl olur da hıristiyanlardan al da islâmdan alma. Bir devlet vatandaşlarının bir kısmına başka türlü, bir kısmına başka türlü muamele etmek, bu yirminci asır medeniyetinde nasıl bir zihniyettir¹⁷.

Bursa Milletvekili operatör Emin Bey'se tartışmalara şöyle katılmaktadır:

Mademki ben Türk ve müslümanım, süngü tüfek ve top karşısında ölüyorum. Hiç olmazsa Ankara, Sivas, Muş yollarında yol yaparak biraz da onlar soğuktan, açlıktan ölsün. Asiller sınıflarının egemen olduğu yerlerde bile askerlikten istisna yoktur efendiler...¹⁸

Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Bey'in konuya ilişkin görüşleri ise şu şekilde gelişmiştir:

...Önümde elli kişilik bir asker kafilesinin Ulukışla'ya gitmekte olduğunu gördüm ve kendilerine hoş beş, merhabadan sonra nasılsınız dedim. Biri dedi ki, memnuniyetle gidiyoruz, çünkü şu üç atlıyı gördünüz mü, bunlar köyün ayânının ve eşrafının oğullarıdır. Geçen harpta (Birinci Dünya Savaşı kastediliyor) bu domuzlar gitmedi-Billah tabir budur- Dedim ki, onlar atlı, sen yayansın. Ne fark var, tek gitsinler de, ben onların ardından yürüyeyim. İkinci bir misâl, Ereğli'de kaymakamla Hükümet konağından çıkarken, üç beş yüz kişilik askerî müfrezeye gördük. Hal ve tavır sorduktan sonra, kaymakam bir arzunuz var mıdır dedi. Bunlardan üç beş kişi ortaya çıkararak, şu nahiyeden bizim ağanın filan oğlu kaldı, onu da yarına kadar getirmezsene, biz de gitmeyeceğiz dediler... Üçüncü canlı bir misâl daha, içimizde Muhtar Bey isminde bir zat Adana Milletvekilidir zannedirim. Bu zatı âli bendenize anlattı. Şurada sorabilirsiniz. Cepheyi gezerken siperde, toprak içinde bir askerle görüştüüm buyurdular, sordum hemşerim bir derdin var mı? Cevap verdi. Bu toprağın sahibi niçin geride oturuyor da, ben onun tarlasını muhafaza için bu siperde oturuyorum? Nerede bu herifler, nerededir? (Bravo sesleri). Bunlar size misâl efendiler¹⁹.

Konya Milletvekili Vehbi Bey'le başlayıp Manisa Milletvekili Vehbi Bey, Çorum Milletvekili Dursun Bey ve Bursa Milletvekili operatör Emin Bey'le devam eden son olarak da Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Bey'in yaptığı konuşmalar,

¹⁶ a.g.e., s. 328-329,

¹⁷ a.g.e., s. 329,

¹⁸ a.g.e.,

¹⁹ a.g.e.,

Hükümetin tarım burjuvazisine ve bu kesimin çıkarlarına yönelik çabalarının ifadeleri olması açısından önemlidir. **Bu da iki.**

Sonuç olarak, sıralanan bu iki husus çerçevesinde 1925 yılından başlayarak, tarım burjuvazisinin desteğini elde etmek amacıyla çıkarılan ve uygulamaya sokulan tüm kanunlar, burjuva iktidarının pekiştirilmesi yolunda atılan göz ardı edilemez adımlar olarak bütün çıplaklığıyla ortaya durmaktadır. Bunun yanı sıra 1932 yılından itibaren uygulanmaya başlanan devletçilik politikası da, hızlı bir kapitalistleşme süreci yolunda öncelikle sanayi burjuvazisine destek sağlamak amacıyla düşünülmüştür. Ancak, bu düşünüş, devletin sınıfsal destek sağlaması yolunda tarım burjuvazisinin gücü ve de Cumhuriyet'in kurucu ve yöneticilerin sosyalizme karşı olmaları nedeniyle, burjuvazinin her katmanıyla bütünleşme yolunun seçilmesi gereğini de beraberinde getirmiştir. Yani devletçilik politikasının temel hedefi sanayi burjuvazisinin ön plâna çıkarılması ve desteklenmesi olmasına rağmen, söz konusu politikanın uygulaması sırasında tarım burjuvazisi göz ardı edilememiştir. Bunun bu şekilde gerçekleştiğini yani tarım burjuvazisinin çıkarları lehine olacak ve fakat iktisadî temeller açısından açıklanması oldukça zor denebilecek uygulamaların nasıl gerçekleştiğini, devletçilik politikasının tarım burjuvazisine yönelik uygulamalarını değerlendirirken ele almak ve dolayısıyla öncelikle bu hususu gözler önüne sermek gerekecektir.

Cumhuriyet'in yönetici ve kadrolarının devletçilik politikası uygulamasının arifesinde bile tarım burjuvazisini göz ardı edemeyeceğinin en önemli göstergelerinden biri, daha önce yukarıda da belirtilen Kanunla gerçekleştirilmiş ve 1926 yılından itibaren traktör sahiplerine yönelik olarak uygulama alanına sokulmuştur. 1926 yılından 1930 yılına kadar yürürlükte kalan bu uygulama çerçevesinde, devlet traktör sahiplerine *Ziraat Makinelerinde ve Ziraatte Kullanılan Mevaddı Müştaiile ve Muharrike İle Kimyeviye'nin Rüsümü Tazminat* Kanunuyla Hazine'den para yardımı da yapılmaya başlanmıştır²⁰. Daha açıkçası, çıkarılan bu Kanunla tarımsal araçların kullandığı yakıtlarla tarımsal üretimde kullanılan gübre tarımsal mücadele araçları gibi kimyasal girdiler gümrük ve tüketim vergilerinden muaf tutulmaya başlanmıştır. 1926 yılında yapılan yardım miktarı 659.638 TL.'dir. Bu başlık altında Hazine'den traktör sahiplerine yapılan ödemeler 1927 yılında 1.624.922 TL., 1928 yılında 1.697.671 TL., 1929 yılında 1.624.950 TL. ve 1930 yılında da 1.045.000 TL. düzeyinde gerçekleşerek 5 yıl içinde toplam 6.652.181 TL.'ye ulaşmıştır²¹. Burada bir an durup, ekonominin içinde bulunduğu duruma ilişkin bazı hususları vurgulamak yerinde olacaktır. Tam da uygulamaların geçerli olduğu yıllarda, mücadele sürecinin sonucu ekonominin

²⁰ Tekeli, İlhan-Selim İlkin, "Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: (Modernleşme Çabaları)", Şevket Pamuk-Zafer Toprak, (Der.), *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara, Yurt Yayınları, 1988, s. 84,

²¹ Şevket Raşit Hatipoğlu, *Türkiye'de Ziraat Buhranı*, Ankara, 1936, s. 15,

enflasyonist eğilimlerle tanıştığı bir evreye girdiğine, Cumhuriyet'in ilk iki yılında yaklaşık olarak bütçe gelirlerinin %26'sını²² sağlayan âsar vergisinin kaldırıldığına, ekonomide denk bütçe politikasının uygulanmaya başlandığına ve son olarak da bir devletin hükümlerlik haklarının en önemli unsurlarından biri olan para basma yetkisinin halâ İngiliz ve Fransız sermayeli Osmanlı Bankası'nın tasarrufunda olduğuna dikkat edilmelidir. Dolayısıyla, söz konusu Kanunla traktör sahiplerine yönelik Hazine'den para yardımı uygulamasıyla, az önce belirtilen ekonomideki bazı hususlar arasında çelişkili bir durum bulunmaktadır. Bir başka deyişle, traktör sahiplerine Hazine'den para yardımının yapılmasını ve hele de 1930 yılından sonra söz konusu yardımın kaldırılması nedeniyle traktör sahiplerine ödenen 2.700.000 TL.'lik²³ tazminatı, enflasyonist eğilimlerin hakim olduğu, vergi geliri kaybının bulunduğu, denk bütçe politikasının uygulandığı ve devletin para basma hakkının olmadığı bir ekonomik yapıda gerçekleştirilmesini, ekonomi biliminin temelleri açısından açıklayabilme imkânı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren tarım burjuvazisine ayrıca tazminatının da sağlandığı bir vakiydir. Söz konusu tazminatın miktarı ise 3.000.000 TL.'dir ve işin ilginç tarafı bu tazminatın gerçek çiftçilere dağıtılmamış olmasıdır. Bu son husus bile, devletin tarımsal faaliyetlerde bulunanlar arasında yaptığı ayırımı daha açıkçası tarım burjuvazisinin çıkarlarına yönelik davranış biçimini sergilemektedir. Bunun ötesinde, 1927 yılında Yüksek Ziraat Enstitü'lerinin kurulması için 1.500.000 TL. ayrılmış ve bu amaca yönelik olarak 1932 yılında bir kez daha aynı miktarda para tahsis edilmiştir. 1934 yılında ise, pamuk ve merinos işlerine yönelik olarak 3.000.000 TL.'lik tahsisat ayrılmıştır. Yapılan tüm bu ödemelerin tutarı 18.352.181 TL.'yi bulmaktadır. Ayrıca bu ödemelerin, bütçeden tarım sektörüne tahsis edilen payı ifade etmediği, sadece münferit işlerin yerine getirilmesi için sağlandığı da hatırdan çıkarılmamalıdır²⁴. Daha açık ifadelerle söylemek gerekirse, devletin tarım burjuvazisine münferit işlerin tamamlanması gereği aktarılan paradan çok daha fazlasını tahsis ettiğini ve bunun da hangi gerekçelerle gerçekleştirilmiş olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Dolayısıyla, 1926 yılından itibaren traktör sahiplerine yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamanın tek bir nedeni ve dolayısıyla anlamı vardır. Bu da, bir sınıf temelinde dayanmadan kurulan Cumhuriyet'in varlığının devamlılığı açısından tarım burjuvazisinin desteğine ihtiyaç duymasıdır. Ancak, söz konusu yardımın kaldırılmış olmasını, devletin tarım burjuvazisini gözden çıkarmış olduğunun bir delili olarak görmemek gerekir. Zira devletçilik politikasıyla birlikte tarım burjuvazisinin çıkarlarına yönelik uygulamalar yeniden başlatılmıştır.

²² Yahya, S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, 5. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 439,

²³ Hatipoğlu, a.g.e., s. 15,

²⁴ a.g.e.,

2. Devletçilik Politikası ve Tarım Burjuvazisinin Çıkarlarına Yönelik Uygulamaların Gelişimi (1932-1934)

Bu yeni uygulamaların en ilginç olanlarından ilki 10 Temmuz 1932 tarihinde yürürlüğe giren 2056 sayılı *Hükümetçe Ziraat Bankasına Mübayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanunu*'dur²⁵. Kanunun gerekçesine ve uygulama biçimine değinmeden önce, dünya ekonomisinde 1930-1931 yılı buğday rekoltesinin düşük olması nedeniyle buğday krizi yaşanmaktayken, Türkiye'de söz konusu yıl rekoltesi sonucunda buğday üretim fazlalığının ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

1925-1926 döneminden 1930-1931 dönemine gelinceye kadar geçen 6 dönem boyunca Türkiye tarımında gerçekleşen buğday üretim miktarı oldukça dalgalı bir seyir izlemektedir²⁶. Buğday üretiminde ortaya çıkan bu dalgalı seyrin nedenlerinden biri, söz konusu dönemlerde ekim alanlarında meydana gelen değişikliklerdir. Ancak tarım sektörü üretiminden söz edilirken, iklim koşullarının gizli bir üretim faktörü olarak düşünülmesi gereği, buğday üretimindeki söz konusu dalgalı seyrin 6 yıllık dönemdeki iklim farklılığı nedeniyle gerçekleştiğini de vurgulamak gerekir. Öyle ki, bu iklim farklılığı ilk altı dönem içinde Türkiye'nin buğday ithal etmesine bile neden olmuştur²⁷. 1930-1931 döneminde ise, bir önceki döneme göre buğday üretimi 5.146.012 kental²⁸ (500.000 tonun biraz üzerinde) daha fazladır. Bu nedenle de buğday fiyatlarının düşmesi bir kaçınılmazlık olarak ortaya çıkmıştır.

Bu döneme ilişkin olmasa da, bu özel durumdan başka genelde buğdayın, fiyatların düşük olduğu zamanlarda satılması sonucu üreticinin elde etmesi gereken kazancın daha altında bir gelire yetmesinin bir diğer nedeni daha vardır. Söz konusu neden iklim koşullarından bağımsız olarak, yeni mahsulün piyasaya sürülmesinden itibaren birkaç ay içinde buğday fiyatlarının hızlı bir şekilde düşmesi ve üreticinin ürünün satmak zorunda kalmasıdır. Daha açık ifadelerle söylemek gerekirse, yeni mahsulün piyasaya sürüldüğü anda üretici, üretime geçme aşamasında kişi ve kurumlardan aldığı borçları ödemek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere ürününü bir an önce elinden çıkarmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun ötesinde, yeni mahsulün piyasa sürüldüğü ilk birkaç ayda buğday arzı talebin oldukça üzerinde seyretmektedir.

²⁵ Söz konusu Kanun bundan böyle Buğday Koruma Kanunu olarak ifade edilecektir,

²⁶ Atıf Güray-Vahdi Yurtmen, *Buğday Krizinde Türkiye, 2056 Numaralı Buğday Kanununun Tatbikatı ve Neticeleri*, Ankara, T.C. Vekâleti Neşriyatı, 1937, s. 29 ve ayrıca bkz. İlhan Tekeli Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiyede Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1982, s. 109-115,

²⁷ Güray-Yurtmen, *a.g.e.*, s. 30,

²⁸ 1 kental 100kg.'dır,

1930-1931 dönemine tekrar dönersek buğday üreticisinin, bir taraftan bu dönemde bir önceki döneme göre 500.000 ton daha fazla gerçekleşen üretim artışı sonucu ortaya çıkan buğday arz fazlalığı ve diğer taraftan da az önce belirtilen ve üreticinin borçlarını ödemek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla buğday talep yetersizliğinin bulunduğu ve yeni mahsulün alındığı birkaç ay içinde piyasaya sürmesi gerekliliği nedeniyle buğday fiyatının düşük düzeyde gerçekleşmesi sonucunda oldukça zarar ettiği görülmüştür. 1932 yılında ise, buğday fiyatının yüksek olması gereken aylarda bile düşük düzeyde seyretmesine ilâveten, bu yılda yeni ürünün piyasaya sürülmesi sonucunda fiyatların daha düşeceği tahmin edilmiştir. Böylece, 1932-1933 yılı rekoltesi elde edilmeden Hükümet önlem almaya yönelmiştir.

Dolayısıyla, genel bir eğilim olarak belirtmek gerekirse, alınan önlemlerin yanı sıra borçlarını ödemek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ürününü zamansız daha doğrusu talep yetersizliğinin ortaya çıktığı aylarda satma zorunluluğu nedeniyle zarara uğrayan üreticinin korunması amacıyla ve harman sonunda fiyatların düzenlenmesi için bir uygulama başlatılmıştır. 1932 yılında yukarıda belirtilen gerekçelere dayandırılarak çıkarılan **Buğday Koruma Kanunu**'na göre, Hükümetin saptayacağı fiyatlarla üreticinin ihtiyaç fazlası ürününün satın alınması ve bu yolla piyasadaki buğday arz fazlasının massedilmesiyle buğday piyasasındaki tıkanıklığın önüne geçilmesi için T.C. Ziraat Bankası görevlendirilmiş, bankanın yaklaşık olarak yıllık 1.000.000 TL. zarar edeceği hesap edilerek bu zararın Hazinece²⁹ karşılanması kararlaştırılmıştır³⁰. Bunun yanı sıra Kanuna göre T.C. Ziraat Bankası üreticilere kredi açacak ve ürün bedellerini peşin olarak ödeyecektir. Ayrıca elde edilecek kârın silo ve depo inşasına tahsis edileceği hükmü de kanunda yer almaktadır. Ancak, henüz ülkede Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmamış olduğundan, Haziran 1933 tarihinde silo ve ambar yapımı için bir kanun çıkarılıp Ziraat Bankası bir de silo ve ambar yapımı konusunda görevlendirilmiştir³¹.

Sonuç olarak, amacı çok açık olan ve 10 Temmuz 1932 tarihinde uygulamaya başlanan **Buğday Koruma Kanunu**'nu kısaca değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, daha önce yukarıda vurgulanan ve 1920'li yılların ikinci yarısından sonra tarım burjuvazisine yönelik olarak yapılan takviye tazminatında olduğu gibi bu Kanundan da yararlanacak olanların gerçek çiftçiler olmayacağı ya da bir başka deyişle bu Kanundan yine tarım burjuvazisinin yararlanacağı açıktır ve de böyle olmuştur. Çıkarılan bu Kanunla temel amacın buğday fiyatlarının yüksek tutulması olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Yüksek tutulan buğday fiyatları, açılan krediler ve T.C. Ziraat Bankası'nın olası zararlarının tazmini gündemdeyken,

²⁹ Kanun metninde "hükümetçe" denilmektedir,

³⁰ Güray-Yurtmen, a.g.e., s. 37 ve ayrıca bkz. Tefik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi, 1900-1960, Yirminci Yüzyıl Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, İmge Kitapevi, 2003, s. 249,

³¹ Hatipoğlu, a.g.e., s. 110-113,

Kanun nedeniyle katlanılan yükün kimlerin üzerine bindiği ya da böylesi uygulamaların hangi sınıfın aleyhine geliştiğini söylemek için uzun uzadıya iktisadî analiz yapma gereği de yoktur. Sonuç açıktır. Ürün fiyatlarının düşmemesi için üretim alanlarına ilişkin sınırlamalara girişmek, üreticinin aşırı üretim dinamiğini kısıtlayacak bir fiyat politikası uygulamak ya da üretim alanlarından bağımsız olarak tarımsal ürün plânlamasına yönelmek yerine, sunî olarak fiyatların yüksek tutulması ve doğacak olası zararların Hükümetçe finanse edilmesinin yükü işçi sınıfının ve geniş emekçi kitlelerin omuzlarına bindirilmiştir.

Devletçilik politikasının izlenmeye başladığı 1932 yılı sonrası dönemde tarım burjuvazisinin göz ardı edilmediğinin göstergesi olacak bir başka kanun daha çıkarılmış ve uygulamaya konmuştur. Bu kanun da, 30 Eylül 1934 tarihinde yayınlanarak uygulamaya sokulan 2466 sayılı *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'dur. Bu Kanun, yukarıda çıkarılma gerekçeleri belirtilmiş olan *Buğday Koruma Kanunu*'yla ödenecek paraların karşılığının korunması ya da doğru bir ifadeyle sağlanmasını ve tahsilâtını hedeflemektedir. Kanun gerekçesi olarak sunulan metindeki mantık oldukça açıktır. Yani Kanun'da, tarım burjuvazisine ödenmekte olan paraların karşılığının, işçi sınıfının ve geniş emekçi kitlelerinin omzuna bindirilmesinin hesabı yapılmaktadır. *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'nun gerekçesinde aynen şunlar söylenmektedir:

Bu suretle buğday kanununun tatbiki, yalnız Ziraat Bankasının ayıracağı sermaye ve muhtemel açığı kapatmak için hazinenin tahsis edeceği para ile başarılamayacak derecede ehemmiyet ve vüsat almaktadır. Memleket iktisadiyatı için çok faydalı olan bu kanunu (Buğday Koruma Kanunu kastediliyor) yürütebilmek için esaslı ve kuvvetli bir menba bulmak zamanı gelmiş bulunmaktadır. Filhakika Ziraat Bankasının bu işe bağladığı para (...) mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu işe daha ne kadar para bağlamak mecburiyeti hâsıl olacağını şimdiden kestirmek güçtür³².

Bütün bu mülâhazalarla Buğday Komisyonu kanununun (Buğday Koruma Kanunu kastediliyor) emniyet ve selâmetle tatbikatına devam edebilmek vasıta ve çaresini bir an evvel bulmak zarureti göstermekte ve bunun ekmek üzerinden alınacak küçük bir resim ile teminini mümkün bulmaktadır³³.

Görüldüğü ve gerekçede de belirtildiği üzere 2466 sayılı *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'nun amacı çok açık bir biçimde ifade edilmiştir. Kanunu hazırlayanlar, gerekçede belirttikleri buğday karşılığının ödenmesi için gerekli gördükleri "menbayı" da bulmakta güçlük çekmemişlerdir. Gerekçede buğday karşılığının nasıl sağlanacağı hususu, uygulanması düşünülen *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'nun

³² Güray-Yurtmen, a.ğ.e., s. 90,

³³ a.ğ.e., s. 91,

haklılığını vurgulamakta ve "resim" olarak belirtilen ancak vergi niteliğine bürünen yükümlülük ve yükümlüler yani bedel ödeyecek olanlar da şu şekilde belirtilmekte ve saptanmaktadır:

Memleketimizde tahmini ve basit bir hesapla üç milyon kişinin fırından ekmek yediği ve her nüfusun vasatı olarak senede yüz elli kilo ekmek yediği kabul edilirse beher ekmekte alınacak bir kuruş resim dört buçuk milyon lira gibi mühim bir rekün tutar³⁴.

Ekmek başına bir kuruşun müstehliklere yüklettiği bu külfet onların buğday kanununun tatbikatında gerek dolayısıyla ve gerek birçok hal ve zamanda doğrudan doğruya göreceği faydaya nisbetle kıyas kabul etmez derecededir. Köylünün en mühim mahsulü olan buğdaydan eline geçeceği paranın şehirlerde uyandıracığı iktisadî hareket, şehirlini bu surette verdiğini çok daha fazlasıyla ödeyecek derecede mühimdir³⁵.

Buğday Karşılığı Koruma Kanunu'nun ruhunda gözetilen amacın değerlendirilmesi de oldukça dikkat çekici ve ilginçtir. Konuyla ilgili olarak vurgulanan husus, buğday krizinin, üreticinin ürününü üretim fiyatlarının bile altında satmasına dolayısıyla ekmek yapımında kullanılan unun fiyatının düşmesine ve sonuç olarak da tüketicinin bundan yararlanmasına neden olmasıdır. O halde tüketici yarar sağladığı bu durum nedeniyle vergi ödemeli ve üreticinin zararı tazmin edilmelidir. Bir başka deyişle, söz konusu durum nedeniyle üreticinin zararı tüketicinin kazancı olduğundan, bu verginin ödettirilmesinin vicdanî bir davranış olacağı ifade edilmektedir³⁶. Kanunun ruhunda gözetilen amacın ifadesi buysa, o zaman şu soruları sormaya hakkımız vardır. 10 Temmuz 1932 tarih ve 2056 sayılı *Buğday Koruma Kanunu* buğday üreticisinin yaşamakta olduğu olumsuz koşullar nedeniyle uğradığı zararın bertaraf edilmesi için çıkarılmamış mıdır? Bu konuyla ilgili olarak görevlendirilen T.C. Ziraat Bankası'nın görevini ihmali mi söz konusudur? *Buğday Koruma Kanunu*'nun yürürlüğe girdiği 10 Temmuz 1932 tarihinden *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'nun çıkarıldığı 30 Eylül 1934 tarihine kadar geçen 26 aylık süre içinde Hükümet *Buğday Koruma Kanunu*'nun uygulanmasının takipçisi olmayarak görevini ihmâl mi etmiştir? v.b. Bu tür soruları sormak ve sorulan soru sayısını ve içeriğini artırmak aslında sadece ve sadece abesle iştigal etmektir. Ayrıca, *Buğday Karşılığı Koruma Kanunu*'nun çıkarılmasıyla Hükümetin tarım burjuvazisinin mağduriyetinin önlenmesinde yine işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere yönelmiş olduğu yani bedeli bu kesimlere ödetmeyi yeğlediğini belirtmek gerekir.

³⁴ a.g.e.,

³⁵ a.g.e.,

³⁶ a.g.e., s. 96,

Buğday Karşılığı Koruma Kanunu'na göre, ülkede üretilen ve ithal edilen "un ve undan yapılmış maddeler" buğday koruma vergisine tabi tutulmuştur³⁷. Eleksiz, valssiz köy değirmenlerinde³⁸ öğütülen unlardan köylülerin kendi ihtiyaçları için ayırdıkları kısım vergiden muaf olmasına rağmen, satılması halinde vergiye konu olmakta ve dolayısıyla vergilendirilmektedir. Bunun yanı sıra vergi müşteriye ait olup, kendi buğdayını öğüten değirmenci veya malını fabrika ve değirmenlerde öğüttüren şahıslar müşteri olarak telâkki edilmektedir³⁹. Ancak, ülke dâhilinde üretilip ihraç edilen unlar, iki ay içinde gümrük evrakıyla ispat edildiğinde vergiye konu olmamaktadır⁴⁰. 30 Eylül 1934 tarihinde uygulanmaya başlayan bu Kanunun 1., 4. ve 9. maddeleri yaklaşık 3 ay sonra 27 Aralık 1934 tarihinde çıkarılan 2643 sayılı **Buğday Koruma Karşılığı Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun**'la değiştirilmiştir. Az önce yukarıda **Buğday Koruma Karşılığı Kanunu**'nun işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere yönelik olarak uygulamaya sokulduğu belirtilmişti. **Buğday Koruma Karşılığı Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun**'la, tarım burjuvazisinin kayıplarını tazmin edecek kesim daha genişletilerek yoksul halk da sorumluluk altına sokulmuştur. Daha önce, eleksiz ve valssiz köy değirmenleri üreticinin çıkarına olacak bir şekilde vergiden muaf tutulan ve şehir değirmenlerinden elde edilen unlar da, birinci ve ikinci kalite ekmeğin temel girdisi olmasına göre ayrı ayrı vergiye tabi tutulurken, verginin değirmenlere göre toplanma biçiminde anlaşmazlığın ortaya çıkması, Kanun değişikliğinin gerekçesi haline gelmiştir. Buna göre, verginin esası değirmenin özelliği olmaktan çıkarılıp, değirmenin çıkardığı unun özelliği vergi matrahı olarak alınmıştır. Yani artık üretici kendi geçimliği için olarak ayırdığı una da vergi ödemekle yükümlü hale getirilmiştir⁴¹. Son olarak da, 30 Eylül 1934 tarihinde çıkarılan 2643 sayılı **Buğday Koruma Karşılığı Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun**, 24 Haziran 1935 tarih ve 2820 sayılı **Buğdayı Koruma Karşılığı Kanununu Değiştiren 2643 Sayılı Kanunun Birinci Maddesile Değiştirilen 9'uncu Maddesinin (B) Fıkrasına Bir Fıkra İlâvesine Dair Kanun**'la son şekline kavuşturulmuştur.

SONUÇ

Devletçilik politikasının başlamasıyla birlikte Cumhuriyet'in kurucu ve yöneticilerince devreye sokulan uygulamalar, tarım burjuvazisinin çıkarlarını göz ardı edemeyecek nitelikte olmuş ve Hükümet de zaten burjuvazinin bu katmanının sahip olduğu gücü görmemezlikten gelme cesaretini kendinde bulamamıştır. Buğday

³⁷ Un tabiriyle buğday ve çavdar unları; undan yapılmış maddelerle de makarna, şehriye, irmik ve her nevi bisküvi kastedilmektedir. **Buğday Karşılığı Koruma Kanunu** (md. 1),

³⁸ Kaba un çıkaran değirmenler,

³⁹ **Buğday Karşılığı Koruma Kanunu** (md. 2 ve 3),

⁴⁰ **Buğday Karşılığı Koruma Kanunu** (md. 6),

⁴¹ **Buğday Koruma Karşılığı Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun** (md. 1),

aşırı üretiminin üreticiler açısından yarattığı olumsuz iktisadî ortamın bertaraf edilmesinde, tarımsal üretim alanlarının sınırlandırılması, üreticinin aşırı üretim dinamiğini kısıtlayacak bir fiyat politikası uygulaması ya da üretim alanlarından bağımsız olarak gerçekleştirilebilecek bir tarımsal ürün plânlaması gibi kapitalist ekonomilerde kullanılan ve söz konusu sorunu gidermeye yönelik uygulamalar tercih edilmiştir. Bunun yerine, tarım burjuvazisinin mağduriyeti, işçi sınıfından ve geniş emekçi kitlelerden burjuvazinin bu katmanına doğru gerçekleşen gelir aktarımı yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, devletin varlığını sürdürmesi için gerekli sınıfsal desteğin sağlanması açısından bir süre daha tarım burjuvazisine ihtiyaç duyması, iktisat biliminin temellerine ters düşen ve açıklanması oldukça zor uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Kısaca, devlet aygıtı sadece tarım burjuvazisiyle değil ama burjuvazinin her katmanı ile bütünleşme yolunda her türlü adımı atarak, mevcudiyetinin devamlılığını sağlamlaştırılmanın yollarını aramıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Çavdar, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi, 1900-1960, Yirminci Yüzyıl Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara, İmge Kitapevi, 2003,
- Güray, Atıf-Vahdi Yurtmen, *Buğday Krizinde Türkiye, 2056 Numaralı Buğday Kanununun Tatbikatı ve Neticeleri*, Ankara, T.C. Vekâleti Neşriyatı, 1937,
- Hatipoğlu, Şevket Raşit, *Türkiye’de Ziraî Buhran*, Ankara, 1936,
- Hirsch, E.-A. Hirsch, “Changes in Agricultural Output Per Capita of Rural Population in Turkey”, *Economic Development and Cultural Change*, July, 1963,
- Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı Malî Kaynakları*, Ankara, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1981, (Yapı ve Kredi Bankası’nın Atatürk’ün 100. Yılına Armağanı),
- Peker, Recep, *İnkılâp Dersleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1984,
- Rozaliev, Y. N., *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1920-1960)*, Ankara, Onur Yayınları, 1978,
- Silier, Oya, *Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1981,
- Tekeli, İlhan-Selim İlkin, *1929 Dünya Bunalımında Türkiye’nin İktisadî Politika Arayışları*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1977,
- _____, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: (Modernleşme Çabaları)”, Şevket Pamuk-Zafer Toprak, (Der.), *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara, Yurt Yayınları, 1988 içinde,
- _____, *Uygulamaya Geçerken Türkiyede Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1982,
- Tezel, Yahya, S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, 5. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002,
- Türk Kanunu Medenisi,
<http://www.hukukcu.com/bilimsel/genelkanunlar/743.html>, (31 Ocak 2005),